

جمهوری اسلامی ایران

معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش بنیان
کانون مدیریت دارایی های فکری

مالکیت فکری در آیینه قانون برنامه پنج ساله هفتم توسعه

بسمه تعالی

مالکیت فکری در آئینه قانون برنامه پنج ساله هفتم توسعه

اکرم آقامحمدی؛ دکتری حقوق خصوصی و وکیل متخصص مالکیت فکری

جمهوری اسلامی ایران
معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش بنیان
کانون مدیریت راهبردی دانش‌های نو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

<p>کد موضوعی:</p> <p>RE-1403-001</p>	<p>شناسنامه گزارش</p>
<p>عنوان گزارش: مالکیت فکری در آیینہ قانون برنامه پنج سالہ ہفتم توسعہ</p> <p>نام گروه: پژوهش و سیاستگذاری</p> <p>نویسنده(نویسندگان):</p> <p>اکرم آقامحمدی(کانون مدیریت دارایی های فکری معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش بنیان ریاست جمهوری)</p> <p>ناظر(ناظران):</p> <p>شراہ ہدایتی(کانون مدیریت دارایی های فکری معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش بنیان ریاست جمهوری)</p> <p>واژہ های کلیدی: قانون برنامه پنج سالہ ہفتم توسعہ، حقوق مالکیت صنعتی</p> <p>تاریخ تہیہ و انتشار: تیر 1403</p>	

فهرست مطالب

پیشگفتار	5
مالکیت فکری در برنامه هفتم توسعه	7
نتیجه گیری	12

پیشگفتار

در نظام حقوقی ایران، ضرورت برنامه ریزی میان مدت برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در قالب قانون و برنامه های پنج ساله نمود و بروز یافته است. برنامه های توسعه به عنوان یکی از مهم ترین اسناد بالادستی مبتنی بر شرایط، اقتضائات و نوع نیازهای کشور به عنوان یک استراتژی و برنامه میان مدت توسط دولت تهیه و تدوین می شود. در حال حاضر «**قانون برنامه پنجساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران**» (مصوب جلسه علنی روز سه شنبه مورخ 1403/3/1) از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام (در تاریخ 1403/4/2) موافق با مصلحت نظام تشخیص و به رییس جمهور (سرپرست موقت ریاست جمهوری) ابلاغ شده است. نظر به محوریت و تاثیر راهبرد ملی نوآوری، دانش و سرمایه فکری در قدرت اقتصادی بویژه اقتصاد دانش بنیان، بند (چ) ماده 66 (قابلیت توثیق، ضمانت و پذیره نویسی و ... دارایی نامشهود) و فصل بیستم سند مذکور به حوزه «پژوهش، فناوری و نوآوری» تخصیص یافته است. پیش بینی احکام راجع به مالکیت فکری در برنامه های پنج ساله توسعه پیشین مسبوق به سابقه است¹، اما در برنامه

¹ بند (خ) ماده 64 قانون برنامه ششم توسعه: «دستگاههای اجرائی مجازند در راستای توسعه، انتشار و کاربست فناوری، مالکیت فکری، دانش فنی و تجهیزاتی را که در چهارچوب قرارداد با دانشگاهها و مؤسسات پژوهشی و فناوری دولتی ایجاد و حاصل شده است، به دانشگاهها و مؤسسات یادشده واگذار نمایند». 2- بند (و) ماده 17 قانون برنامه ششم توسعه: «دولت مجاز است به منظور توسعه و انتشار فناوری و حمایت از شرکتهای دانش بنیان اقدامات زیر را انجام دهد: نو - تأمین و پرداخت بخشی از هزینه ثبت اختراعات، تولید دانش فنی و حمایت مالی از تولیدکنندگان برای خرید دانش فنی و امتیاز اختراعات» 3- تبصره 2 ماده 17 قانون برنامه ششم توسعه: «در راستای توسعه و انتشار فناوری به

هفتم توسعه سنجه های عملکردی خاصی در حوزه اختراعات در نظر گرفته شده است که از ابتکارات این قانون محسوب می شود. در این نوشتار ظرفیت ها و احکام سند مذکور در خصوص مالکیت فکری به عنوان یکی از مهم ترین و اساسی ترین عناصر حوزه پیشرفت علم و فناوری مورد بررسی قرار گرفته است.

دستگاه های اجرایی اجازه داده می شود مالکیت فکری، دانش فنی و تجهیزاتی را که در چهارچوب قرارداد با دانشگاهها و مؤسسات پژوهشی و فناوری دولتی ایجاد و حاصل شده است به دانشگاهها و مؤسسات یاد شده واگذار نمایند.»

مالکیت فکری در برنامه هفتم توسعه

در عصر حاضر، در هر کشوری میزان حمایت از دانش، فناوری و نوآوری به عنوان یک عنصر حیاتی برای کسب قدرت اقتصادی بستگی به سطح توسعه یافتگی آن کشور و وجود زیرساختهای لازم دارد. لاجرم کشور ایران نیز جهت نیل به سطح بالای توسعه یافتگی و پیمودن مسیر توسعه اقتصادی بایستی راه را برای شکوفایی دانش و فناوری و شناسایی اموال و سرمایه های دانشی هموار و از اقتصاد مهجور و تک بُعدی نفت به سمت شناسایی اقتصاد دانش محور روی آورد. بدین منظور اموال و دارایی های فکری به عنوان یکی از استراتژیک ترین و درآمدسازترین نوع دارایی ها تلقی می شود. ازینرو برنامه پنج ساله توسعه به عنوان یک برنامه میان مدت از قابلیت و ظرفیت مطلوبی برای جریان سازی و تقویت نظام ملی نوآوری و به موازات آن اعتلای نظام مالکیت فکری برخوردار است. در ادامه نقاط ضعف و قوت احکام مندرج در برنامه هفتم توسعه از منظر مالکیت فکری مورد بررسی قرار می گیرد. برخلاف نظام پتنت که در کشورهای مختلف تقریباً دارای استانداردهای یکسان یا نزدیک به هم است، نظام یوتیلیتی مدل، هم در اسم و هم در محتوا خیلی پراکنده و متفاوت است. این نهاد با عبارتهای مختلف نام برده می شود.²

کنوانسیون پاریس نخستین و مهمترین سند بین المللی در حوزه حقوق مالکیت صنعتی است. تا نوامبر 2023، 180 کشور به این کنوانسیون پیوسته اند که ایران

²- Innovation Patent, Petty Patent. Short term Patent, Utility Model Patent, Utility Innovation, Utility Certificate, Utility Patent and Useful Invention

یکی از آنها ست.³ در بند 2 ماده 1 این کنوانسیون مصادیق اموال صنعتی برشمرده شده است. این بند از عبارت «Utility Model» و در نسخه فرانسوی از عبارت «Modèle d'utilité» استفاده کرده است. در ترجمه فارسی این سند که ضمیمه ماده واحده الحاق ایران به کنوانسیون پاریس است و در سال 1337 به تصویب مجلس رسیده، از عبارت «نمونه های وسایل رفع احتیاجات» استفاده شده است. در قانون تازه تصویب شده «حمایت از مالکیت صنعتی» مصوب یکم خردادماه هزار و چهارصد و سه از عبارت «نمونه اشیاء مصرفی» استفاده شده است. فصل دوم این قانون (مواد 74 تا 81) به این موضوع پرداخته است. به نظر می رسد بتوان این عبارت را به «نمونه کاربردی» یا «مدل کاربردی» ترجمه کرد.

الف) نقاط قوت

1- تأمین مالی از طریق توسعه نظام وثایق و ساماندهی نحوه توثیق با رسمیت بخشی به دارایی های فکری و نامشهود (از قبیل مالکیت فکری، نشان تجاری و...) و قابلیت تبادل در بازار از جمله فرآیندهای اعتبارسنجی، وثیقه گذاری، ضمانت و پذیرهنویسی (بند چ ماده 66)

2- لزوم تهیه و تصویب آیین نامه ارزشگذاری و پذیرش دارایی های نامشهود (بند چ ماده 66)

در حال حاضر، دارایی فکری به عنوان یکی از باارزش ترین دارایی های شرکتها تلقی می شود به گونه ای که در برخی از شرکتها و کسب و کارها ارزش اقتصادی و تجاری دارایی فکری بر دارایی و اموال سنتی و کلاسیک غلبه دارد. ازین رو شناسایی این

³ - <https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/docs/pdf/paris.pdf>

دارایی‌ها، درآمدزایی و ایجاد فضای رشد و زیرساخت‌های لازم برای حضور در بازار از اهمیت خاصی برخوردار است. بدین منظور تدارک مقدمات تجاری‌سازی محصولات فکری بایستی در سیاست‌های کلان و برنامه‌های توسعه‌ای جایابی شود همچنان که در این بند از ماده 66 گام مثبتی در راستای تجاری‌سازی محصولات فکری برداشته شده است.

ناگفته نماند که در نظام حقوقی ایران پذیرش و شناسایی کسب‌وکارهای فعال در حوزه محصولات فکری در بورس و بازار اوراق بهادار و ارزش‌گذاری دارایی‌های فکری، امکان ضمانت و وثیقه‌گذاری این دارایی‌ها و توجه به این بُعد از استفاده اموال و دارایی فکری در نظام تقنینی عمدتاً مغفول مانده است. چرا که مطابق ماده 744 قانون مدنی «رهن دین و منفعت باطل است» و همین امر صحت امکان توثیق اموال فکری را زیر سوال برده است. چرا که مستنبط از مفاد این ماده مورد رهن بایستی عینیت داشته و هر آنچه غیر از آن قابلیت رهن نخواهد داشت. از طرف دیگر نیز طبق ماده 772 ق.م: «مال مرهون باید به قبض ... داده شود.» و دکترین حقوقی این شرط را در خصوص اموال فکری قابل تحقق ندانسته‌اند. اما بایستی توجه داشت که فلسفه شرط قبض در معاملات، استیلای عرفی به مورد آن و محفوظ ماندن وثیقه از دخل و تصرف و فروش احتمالی از سوی مرتهن می‌باشد. ازینرو در برنامه هفتم توسعه، شناسایی قابلیت توثیق دارایی فکری یک قدم رو به جلو و در راستای اعتلای نظام مالکیت فکری محسوب می‌شود. نکته قابل توجه تعیین شاخص‌های ارزش‌گذاری در آیین‌نامه مرتبط می‌باشد. چرا که شناسایی نظام ارزش‌گذاری بدون تعیین شاخص در عمل محقق نخواهد شد. در حال حاضر، آنچه

که ارزش گذاری را با چالش مواجه ساخته فقدان معیار و سنجه های لازم در این خصوص است که بایستی در تدوین آیین نامه مربوطه به این نکته توجه داشت.

3- استفاده از سنجه های عملکردی و شاخص های کمی برای رصد و ارزیابی تحقق اهداف مدنظر به ویژه در حوزه اختراعات:

در این راستا ماده 93 اشعار داشته است: در اجرای بند (20) سیاست های کلی برنامه پنجساله هفتم⁴ و به منظور تحقق اهداف کمی زیر مطابق با احکام این فصل با رعایت موازین شرعی و مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی اقدام می شود:

هدف کمی در پایان برنامه	واحد متعارف	سنجه عملکردی
50	رتبه	رتبه کشور در جهان از لحاظ تعداد اختراعات ثبت شده خارجی
5	درصد	سهم اختراعات تجاری سازی شده از کل اختراعات ثبت شده
42	رتبه	رتبه شاخص نوآوری

یکی از ویژگی های ضروری برای احکام برنامه توسعه، داشتن اهداف کمی قابل ارزیابی به همراه راهبرد مشخص برای تحقق آنها⁵ است. نتیجه ارائه شاخص کمی

4. «افزایش شتاب پیشرفت و نوآوری علمی و فناوری و تجاری سازی آنها به ویژه در حوزه های اطلاعات و ارتباطات و زیست فناوری و ریزفناوری و انرژی های نو و تجدید پذیر» -روزآمدسازی و ارتقاء نظام آموزشی و پژوهشی کشور».

5. همان، ص 3.

در خصوص اهداف مدنظر، قابلیت ردیابی و ارزیابی عملکرد دستگاه های متولی خواهد بود. از طرف دیگر، به نظام حق اختراع مضاف بر دیدگاه ثبتي از دریچه تجاری سازی نیز نگریسته شده است. چرا که صرف ثبت اختراع بدون تجاری سازی آن کارایی مطلوبی نخواهد داشت.

ب) نقاط ضعف

1- قابلیت توثیق کلیه اموال و دارایی مذکور در بند (چ) ماده 66 عیناً تکرار ماده 7 «قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت ها» مصوب ۲۲/۱۲/۱۴۰۲ مجلس شورای اسلامی می باشد. با این توضیح که تجربه حاکی از این است که برخی از احکام ارائه شده در لوایح برنامه، در قوانین دائمی کشور جاری هستند، اما به دلیل عدم تأمین مالی، قوانین مذکور مجدداً از سوی دستگاه های مربوطه در لایحه برنامه قرار می گیرند تا در زمان تدوین بودجه قدرت چانه زنی آنها را افزایش دهد این در حالیست که تکرار قوانین موجود به وسیله لوایح برنامه های توسعه و لوایح بودجه، خلاف اصول قانون نویسی و قانون گذاری است.^۶ بدین ترتیب، با وجود ارزیابی های کارشناسی نسبت به لایحه برنامه هفتم این ماده حذف نشده و در متن مصوب قانون نیز به قوت و اعتبار خود باقی مانده است.

2- فقدان برنامه زمانی برای اجرای هدف های مندرج در ماده 93: باید مشخص باشد چه بخشی از اهداف حکم در هر سال از اجرای قانون برنامه محقق خواهد شد.

^۶ همان، ص 3.

3-پیش بینی اهداف بایستی با منابع، ظرفیت ها و محدودیت های کشور متناسب باشند.

نتیجه

همانطور که در مطالب فوق اشاره شد پرداختن به مالکیت فکری در قوانین برنامه پیشین مسبوق به سابقه است. اما در احکام مندرج به ذکر چند مورد کلی بسنده شده است. احکام مندرج در قانون برنامه هفتم توسعه نسبت به قوانین برنامه پیشین گام رو به جلو تلقی می شود بخصوص اینکه سنجه های عملکردی خاصی را در خصوص اختراعات ثبت شده و تجاری سازی شده در نظر گرفته و همچنین قابلیت توثیق، ضمانت و... دارایی فکری را به رسمیت شناخته است. اما به نظر می رسد که احکام مندرج به عنوان برنامه دولت برای پنج سال آتی از دقت کافی برخوردار نیست و در برخی موارد با خلاهای جدی مواجه است.

ریاست جمهوری
معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش بنیان
کانون مدیریت و ارالی فناوری

